

kognitivní i metakognitivní taktiky museli studenti při interpretaci textu zapojit. Zjištění o zřejmém vztahu mezi jejich úrovní, resp. pokročilostí a aktivací odlišných strategií a taktik pokládám za významný podnět pro další výzkum.

- b) Ve světě, ve kterém se značný podíl komunikačních aktivit odehrává ve virtuálním prostředí, je potřebné znovu posoudit úlohu a roli tzv. mluvních vzorů, jimiž se aktuálně stávají především neškolení mluvčí, již jsou aktivní na internetu a ve veřejném prostoru používají jazyk obohacený o prvky sociálních i regionálních variet, a to ve všech jazykových plánech.
- c) Výzvou pro učitele cizích jazyků je hledání způsobů, jak studenty při nácviu poslechu motivovat, tedy nejen jak pro práci na hodinách vybírat vhodný materiál, ale také jak s ním dále pracovat a jaký typ úkolů a zadání je přitom vhodný vzhledem k jejich zkušenostem a dosažené úrovni.

K R O N I K A

Mieczysław BALOWSKI

DOI: 10.14746/bo.2024.4.12

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Nazvy mowią: Rudolf Šrámek

Juž dawno badacze nazw własnych stwierdzili, że propria nie tylko oznaczają jednostkowe, niepowtarzalne obiekty rzeczywistości, ale również wiele o nich mówią. Pozwalają też, dzięki posiadanej dodatkowej wiedzy, wyodrębnić konkretny denotat spośród innych o takiej samej formie i tak samo brzmiących. Przeanalizujemy to na jednym przykładzie.

Rudolf Šrámek – nazwa własna złożona, antroponim.

Człon *Rudolf* to starożytne męskie imię germańskie, składające się z dwóch rdzeni: *hrod* ‘sława, chwała’ i *wolf* ‘wilk’, w Polsce notowane od XII w., częste w rodach panujących Austrii i Niemiec, oznaczające pierwotnie ‘mężczyznę sławnego, walecznego jak wilk’ (Knappová 1985, s. 159)¹. Spośród wielu nosicieli tego imienia wybieramy antroponim z drugim członem *Šrámek*: *Rudolf Šrámek*. Kształt graficzny i fonetyczny tego proprium informuje, iż powstało ono na gruncie słowiańskim, choć pierwotnie należy go szukać w niemieckim systemie nazewniczym, i przynależy do języka czeskiego. Etymologicznie związane jest zapewne z czeskim apelatywem *šrám* ‘blizna’ (Machek 1968, s. 622)², choć nie można wykluczyć jako podstawy niemieckiej nazwy osobowej *Schramm* (por. Rymut 2001, t II, s. 553)³.

¹ Miloslava Knappová podaje, że „RUDOLF, jméno staroněmeckého původu (ze stněm. *Hruodolf*) znamená »slavný vlk«. – Domací podoba: Ruda, Rudy, Rudík, Rudolfék, Rolf, Rudla, Rudánek, Rydýnek, Rudouš(ek), Dolf(i) apod. – *Slov.*, *něm.*, *mad.*, *dán.*, *hol.*, *pol.* Rudolf, *angl.* Rudolph, Rudolf, *franc.* Rudolph(e), *ital.*, *špan.* Rudolfo, *lat.* Rudolphus. Osamostatnělou cizí zkráčeninou je Rolf. – Běžně užíváno. – Jmeniny: 17. dubna” (Knappová 1985, s. 159–160).

² Václav Machek podaje: „šrám jizva, již. stč. Pol. szram, nyní szrama, r. ukr. šrám. Ze střhn. Schram (nyní *Schramme*)” (Machek 1968, s. 622).

³ Dobrava Moldanová podaje: „Šram (1423); Šráma A šráma = jizva; přenes. člověk poznamenán jizvou; Šráma-ek (zdrob.), Šram-I (z něm. zdrob.)” (Moldanová 2015, s. 237). Wskazuje také na nazwiska podobne: Šramčík, Šraml.

Teraz z wszystkich *Rudolfův Šrámkův* wybierzemy tego, który nas szczególnie interesuje, a który urodził się 15 stycznia 1934 r. w Ostrawie, właściwie w Hošťálkovicach, od 1976 dzielnicy Ostrawy⁴. Młode lata spędził On w Opawskim i Hulczyńskim, gdzie chodził do szkoły podstawowej, a później do gimnazjum najpierw w Opawie (do wybuchu wojny), a następnie w Hulczynie (Hlučín, po II wojnie światowej). Po maturze na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Evangelisty Purkyně (od 1990 roku – Uniwersytetu Masaryka) rozpoczął dwukierunkowe studia filologiczne (filologia czeska i rosyjska). Najważniejsze dla Niego okazały się zagadnienia językoznawcze, zwłaszcza dotyczące dialektologii i onomastyki, w arkana których wprowadzili go František Trávníček, Arnošt Lamprecht i Václav Máček, wybitni czescy slawiści. Spowodowało to, iż po studiach zatrudniony został w pracowni dialektologicznej Instytutu Języka Czeskiego Brneńskiego Oddziału Czechosłowackiej Akademii Nauk (Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český ČSAV v Brně), gdzie aktywny był od roku 1958 aż do 1993.

W roku 1964 obronił na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze) rozprawę doktorską pod tytułem *Nazvy miejscowe na pólnocnoscichodnich Morawach (Místní jména na severovýchodní Moravě)*, napisaną pod kierunkiem prof. Vladimíra Šmilauera. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych (*candidatus scientiarum*, CSc.) – jako eksternista – wykładał na Wydziale Filozoficznym (w latach 1965–1969) i Pedagogicznym (w latach 1973–1993) Uniwersytetu Masaryka w Brnie oraz w latach 1969–1985 na Wydziale Pedagogicznym w Ostrawie (Filozofická a Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Pedagogická fakulta v Ostravě).

W roku 1993 przeniósł się na Uniwersytet Masaryka w Brnie na Wydział Pedagogiczny, na którym pracował jako adiunkt w Katedrze Języka Czeskiego (Katedra českého jazyka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity) do 1994 r., kiedy się habilitował. Wówczas został zatrudniony jako docent ze specjalizacją językoznawstwo czeskie. Dwa lata później Prezydent Republiki Czeskiej mianował Go profesorem nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa czeskiego, otrzymał tytuł, na który zasługiwał już od dziesiętków lat wcześniej.

Należy tu dodać, że miano interesującego nas Człowieka odnotowane jest wielokrotnie w dokumentacji urzędowej: w latach 1998–2016 był On członkiem Senatu Uniwersytetu Masaryka w Brnie (Vědecká rada Masarykovy univerzity), w latach 1996–1999 prodziekanem ds. nauki i kontaktów z zagranicą Wydziału Pedagogiczne-

go Uniwersytetu Masaryka w Brnie, a także kierownikiem Katedry Języka Czeskiego Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Masaryka w Brnie w latach 1993–1996.

Gdzie jeszcze możemy znaleźć proprium *Rudolf Šrámek* w funkcji identyfikacyjno-dyferencyjnej – występuje ono licznie w dokumentach wielu instytucji i organizacji naukowych, których był członkiem. Zaczniemy od komisji onomastycznych: Komisja Onomastyczna Czechosłowackiej Akademii Nauk (Onomastická komise Československé akademie věd – przewodniczący, 1982–2002), a następnie Akademii Nauk Republiki Czeskiej (przewodniczący – do roku 2002, a od 2005 r. – honorowy przewodniczący), International Committee of Onomastic Sciences (wiceprezydent, 1996–1999), International Council of Onomastic Sciences (wiceprezydent, 1994–2000), Geisteswissenschaftliches Zentrum f. Geschichte u. Kultur Ostmitteleuropas, Leipzig (członek Rady Naukowej w latach 1996–2002), przewodniczący Komisji ds. Nazewnictwa Czeskiego Urzędu Geodezyjnego i Katastralnego (Český úřad zeměměřický a katastrální, 2001–2010), wiceprzewodniczący Międzynarodowej Komisji Onomastyki Słowiańskiej i przewodniczący jej Podkomisji Słowiańskiego Atlasu Onomastycznego (1973–2013), przedstawiciel Republiki Czeskiej i autor wielu haseł w Międzynarodowej Komisji Karpackiego Atlasu Dialektologicznego (1988), członek Słowacko-Czeskiej Podkomisji Terminologii Onomastycznej Komisji Onomastycznej Słowackiej Akademii Nauk (Slovensko-česká pracovní skupina pro onomastickou terminologii při Slovenské onomastické komisi SAV, Bratislava) (2013), członek Słowackiej Komisji Onomastycznej przy Instytucie Językoznawstwa Słowackiej Akademii Nauk (Slovenská onomastická komise při Jazykovedném ústavu SAV) itd.

Antroponim *Rudolf Šrámek* znajdziemy również w wielu redakcjach naukowych czasopism międzynarodowych (też wydawanych w Polsce), takich jak: „Acta onomastica” (Praha), „Onomastica” (Kraków) czy „Onomastica Slavogermanica” (Wrocław), „Folia onomastica Croatica” (Zagrzeb), oraz w krajowych i międzynarodowych projektach i badaniach naukowych, np. *Jména států a jejich územního členění* (Český úřad zeměměřický a katastrální, 2005), *Familiennamen in Österreich*. – projekt Austriackiej Akademii Nauk w Wiedniu (2007–2012), *National Identity in Central Europe 1918–1945*, wieloletni ogólnosłowiański projekt poświęcony *Słowiańskiemu Onomastycznemu Atlasowi* i wielu innych.

Nazwa osobowa *Rudolf Šrámek* nie tylko oznacza Człowieka, który swoje losy złączył z Hulczyńskim, Opawskim, Ostrawskim czy Brneńskim, ale także informuje o tym, że jest On niezwykle płodny naukowo⁵. Jego głównymi polami badaw-

⁴ Por. Bogoczová 2013, *Prof. PhDr. Rudolf Šrámek, CSc., dr. h.c.* Online: <https://www.muni.cz/lide/1592-rudolf-sramek/zivotopis> [dostęp: 20.05.2024].

⁵ O Jego pracowitości pisali m.in. Balowski 2004; Jakus-Borkowa 2004; Cieślíkova 2014; Bayerová, Lutterer 1994; Borovská 2014; David 2019; Harvalík 2004, 2016; Kolářová 2009; Komárek 2004; Lutterer 2009; Minářová 1998; Obrovská 2004b i wielu innych.

czymi są dialektologia oraz onomastyka. Trudno byłoby w tym artykulu wymienić wszystkie publikacje książkowe i studia opublikowane w monografiach czy czasopismach naukowych Jego autorstwa. Ograniczymy się jedynie do wybranych, odsyłając do wielu prac o charakterze bibliograficznym⁶.

Pierwszą dziedziną naukową, której Rudolf Šrámek poświęcił wiele lat, była dialektologia. Interesował Go nie tylko obecny stan gwar, ale także ich rozwój głównie w zakresie leksyki, co zaowocowało pracą w przygotowaniu Atlasu Języka Czeskiego (*Český jazykový atlas*). Brał też udział w projekcie Atlas Linguarum Europae, który zapoczątkowało w 1970 roku UNESCO, a opublikowano w latach 1975–2007. W tym czasie pracował jako redaktor tomu również nad wydaniem *Obščekarpatskiego dialektologičeskogo atlasu* (1977–1978).

Jednak najwięcej uwagi poświęcił onomastyce, zwłaszcza czeskiej. Zainteresowania onomastyczne Rudolfa Šrámkę są widoczne już w jego rozprawie doktorskiej pn. *Místní jména na severovýchodní Moravě*, którą obronił w roku 1964. Onomastykę traktował jako dyscyplinę językoznawczą, kładąc szczególny nacisk na aspekt funkcjonalny, toteż postanowił opracować koncepcję funkcjonalnych i komunikacyjnych modeli onomastycznych. Prezentację pierwszych modeli toponimicznych i ich pozycję w systemie toponimicznym przedstawił w czasopiśmie „Slovo a slovesnost” w 1972 r. (*Toponymické modely a toponymický systém*), następnie poszerzył ją w roku 1976 o model słowotwórczy czeskiej toponimii (*Slovotvorný model v české toponymii*). Teoria modeli została przyjęta w środowisku onomastycznym z wielkim uznaniem i stała się podstawową metodologią Słowiańskiego Atlasu Onimicznego (*Slovanský onymický atlas*), który powstał pod przewodnictwem Rudolfa Šrámkę.

Z koncepcją systemu toponimicznego i onomastyki ogólnej spotykamy się również w Jego pracy *Úvod do obecné onomastiky*, wydanej w 1999 r. i przetłumaczonej na język niemiecki *Beiträge zur allgemeinen Namentheorie* (wydanej w serii *Schriften zur diachronen Sprachwissenschaft*, Band 16, Wien: Praesens Verlag, 2007).

Publikacji onomastycznych Rudolfa Šrámkę można by przytoczyć wiele. Zwróćmy uwagę jeszcze na książki współautorskie, jak np. *Index českých exonym. Standardizované podoby. Varianty* (publikacja wielokrotnie wydawana, ostatnie wydanie z roku 2019), *Zeměpisná jména Československa. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje* (1982) a *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (1997), *Labyrintem vlastních jmen a nářečí* (2010, 2017), *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (1970, wyd. uzupełnione 2020) i jego „forma odwrócona” *Retrográdní slovník místních jmen Moravy a Slezska* (2013), czy

⁶ Por. też artykuły w monografii ofiarowanej prof. PhDr. Rudolfowi Šrámkowi *Vlastní jména v mluvnicih češtiny a v tradici českého mluvnictví* (2001).

rozpoczęty *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, do którego wspólnie z Janą Pleskalovą przygotował *Heslář ke Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, obejmujący 32 769 haseł.

W natłoku pracy Rudolf Šrámek nie zapomniał o swoich rodzinnych stronach. Już w roku 2013 wydał *Jména obcí a sídel na Hlučínsku. Průvodce po místních jménech specifického regionu Moravskoslezského kraje*, monografię, która jest nazwana unikatowym dziełem onomastycznym, prezentującym wieloletnie badania terenowe toponimii Hulczyńska, oraz *Putování za názvy obcí Jihlavska* (2021), pracę, dzięki której możemy zapoznać się z interpretacją nazw własnych ziemi igławskiej, opisem warstw osadnictwa tego regionu oraz średniowiecznego górnictwa rud srebra. Problematyce regionalnej poświęcił także jedną z ostatnio wydanych pozycji: *Mluva na Hlučínsku, krajíně našeho domova* (Hlučín 2020, s. 78–82).

Nazwę osobową Rudolf Šrámek można znaleźć w pracach onomastów polskich, niemieckich, słowackich, austriackich, skandynawskich i innych, ponieważ od dawna Rudolf Šrámek interesował się również onomastyką słowiańską (por. np. *Makedonska ojkonomija I a Makedonska ojkonomija II*, „Acta onomastica” 1997; *Rečnik na ličnite imena kaj Makedoncite*, „Acta onomastica” 1997; *Kratkij slovar' lingvističeskich terminov*, „Acta onomastica” 1997; *You Name It. Perspectives on Onomastic Research*, „Acta onomastica” 1997; *Teória vlastného mena*, „Slovo a slovesnost” 1999 i wiele wiele innych)⁷ i liczni naukowcy się do Jego badań odwołują.

Nie sposób tutaj wymienić wszystkich „miejsc”, w których wspomniany antroponim wystąpił. Gdyby odnotować również liczbę cytowań prac naukowych osoby o nazwie Rudolf Šrámek, to trzeba by przeznaczyć na to niejeden numer niniejszego czasopisma, gdyż należy ona do grupy o najwyższej frekwencji nazw własnych w językoznawstwie.

Antroponim ten pojawił się również – co należy szczególnie podkreślić – wśród doktorów *honoris causa* Uniwersytetu Ostrawskiego. Ale nie jest to rozdział zamknięty. Jeszcze nie raz spotkamy to proprium na półce księgarskiej, w bibliotece czy czasopiśmie. Dlatego życzymy Panu Profesorowi nieustającego zdrowia, twórczych sił i tej niezwykłej radości z tworzenia czegoś, na co wszyscy czekamy.

Literatura

- B a l o w s k i M., 2004, *Jubileusz Profesora Rudolfa Šrámkę*, „Bohemistyka” 4, nr 1, s. 75–77.
B o g o c z o v á I., 2013, *Šrámek Rudolf, jazykovědec*. In: *Kulturně-historická encyklopedie českého Slezska a severovýchodní Moravy*. Ostrava: OU, s. 412–413.

⁷ Por. też *Vlastní jména v mluvnicih češtiny a v tradici českého mluvnictví. Sborník k jubileu Rudolfa Šrámkę*, eds. H. Kneselová, I. Kolářová, Brno: Masarykova univerzita, 2001.

- Cieślíková A., 2014, *Jubileusz Rudolfa Šrámka*, „Onomastica” 58, s. 447–448.
- Bayerová N., Lutterer I., 1994, *Rudolf Šrámek šedesátiletý*, „Naše řeč” 77, s. 106–108.
- Borovská H., 2014, *K významnému životnímu jubileu profesora Rudolfa Šrámka*, „Bohemistika” 14, č. 2, s. 198–200.
- David J., 2019, *Professor Rudolf Šrámek turning eightyfive*, „Acta onomastica” 60, č. 1, s. 160–162.
- Harvalík M., 2004, *K životnímu jubileu Rudolfa Šrámka*, „Acta onomastica” 45, s. 154–158.
- Harvalík M., 2016, *Osmdesátiny Rudolfa Šrámka*, „Acta onomastica” 55, s. 387–390.
- Jakus-Borkowa E., 2004, *Ze spotkań onomastycznych*, „Bohemistika” 4, nr 1, s. 78–79.
- Jakus-Borkowa E., 2019, *Jubileusz Profesora Rudolfa Šrámka*, „Bohemistika” 4, nr 2, s. 282–284.
- Knappová M., 1985, *Jak se bude jmenovat?*, Praha: Academia.
- Kolářová I., 2009, *Jubileum profesora Rudolfa Šrámka*, „Bohemistika” 9, č. 2, s. 151–153.
- Komárek K., 2004, *Rudolf Šrámek sedmdesátiletý*, „Jazykovědné aktuality” 41, 1/2, s. 56–57.
- Lutterer I., 2009, *Rudolfu Šrámkovi k 75. narozeninám*, „Acta onomastica” 50, s. 230–231.
- Machek V., 1968, *Etymologický slovník jazyka českého*, 2. opravené a doplněné vydání, Praha: Academia.
- Minářová E., 1998, *Jubileum profesora Rudolfa Šrámka*, „Acta onomastica” 39, s. 187–189.
- Moldanová D., 2015, *Naše příjmení*, Praha: Agentura Pankrác.
- Obrovská J., 1998, *Výběrová bibliografie prací R. Šrámka od r. 1994 do ledna 1999*, „Acta onomastica” 39, s. 189–191.
- Obrovská J., 2004a, *Bibliografie Rudolfa Šrámka (1956–2004)*, „Acta onomastica” 44, s. 158–189.
- Obrovská J., 2004b, *Profesoru Rudolfu Šrámkovi k narozeninám*, „Naše řeč” 87, s. 156–159.
- Prof. PhDr. Rudolf Šrámek, CSc., dr. h.c. Online: <https://www.muni.cz/lide/1592-rudolf-sramek/zivotopis> [dostup: 20.05.2024].
- Rymut K., 1999, 2001, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I–II, Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Tušková J. M., Kolářová I., 2008, *Bibliografie prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc. za léta 1956–2008*, Brno: Masarykova univerzita.
- Vlastní jména v mluvnících češtiny a v tradici českého mluvnictví. Sborník k jubileu Rudolfa Šrámka*, 2001, eds. H. Kneselová, I. Kolářová, Brno: Masarykova univerzita.